

BIZKAIKO EUSKERA ZUZENTZEN

AUNDIA/ASKO

Erdereak argi ez daukazan itzak euskereari zoramena sartzen dautsoe: "Odias mucho", "bebes mucha agua", "han venido muchos hombres" beti ez dira euskeratu bear "asko" esanda: Ez "gorroto asko daukazu", bai "gorroto aundia daukazu". (Gorrotoa bat baiño ez da). "Gizon asko etorri dira". Bai. Ondo dago. Kontau leikezelako edo kopuru "konmensurablea" dalako. Ez "ur asko edan dogu" bai "ura ugari edan dozu". (Ura bat baiño ez da, "inkonmensurablea" da). Ez dogu esango "euri asko egin dau", "eurite aundia egin dau" bai.

Olan dala, esan leike "gizon asko etorri da"? Ez, "gizon asko etorri dira" baiño. Orain iñoz "euri asko" okerbidez esango ba'gendu, ez dogu esango "euri asko egin dira" "euri asko egin dau", baiño.

DEITU/ERITXI

Alboan erabilten diran izkuntzetatik egunero etorten dira gurera maillego-itzak. oraingo onetan "adstrato"tik. Baiña batzuk, bearrezkoak ez diralako edo len itz egokia daukagulako, guztiz onartu barik geratzen dira. Oneitariko bat dogu erderazko "¿cómo se llama?" esateko "zelan deitzen jako?" esatea.

"Deitzen jako" au idazle ugari eta onen artean sarritan aurkitzen dogu, esaterako Aita Santi Onaindiak edo Agustín Zubikaraik sarritan erabilten dabe. Ori geure denporetan.

Esaterako, "boligrafo" bat ikusita, esango Jukee "Zelan deitzen jako oneri?" "Oneri euskeraz idazkortza deitzen jako". Baiña idazkortzari iñoz ez jako deitzen. Gitxiago min egiten dau gure belarrian notin bat danean: "Zelan deitzen jako gizon orreri". "Gizon orreri Bingen deitzen jako". Baiña auxe be ez dala onartzekoa esango neuke nik. Ona emen zuzenago legokena: "Zelan deritxo oneri? Oneri idazkortza deritxo" eta "zein da euskeraz boligrafo onen izena? Idazkortza izena dagokio orreri". "Bingen deritxo gizon orreri" edo "Bingen da gizon orren izena".

ITXI/ITZI

"Itxi" eta "Itzi" itzak bizkaieraz antzekoak dira esakeran naiz idazkeran eta sarritan ikusten dodaz okerretara erabillita, idazle onen artean be. Esakeran, mungialdean beintzat badago alde txiki bat. "Itxi", esaterako "atea itxi"; "ixi" agozkatzen dogu eta "liburua mai-gaiñean itxi" danean, orduan "itxi" esaten dogu. Ori biak bereizteko urrats txiki bat da.

Baiña gaurkoz idazkereari nagokio. Gipuzkoan "utzi" esaten dana Bizkaian "itzi" esan bear geunke. "Utzi atea

dagoan lez". Eta Iparraldean "ertsi" esaten dana "itxi" eta ori, onelan, -tx- idatzi. Esaterako "kanpora zoazenean, atea ondo itxi".

Gaitxago biurtzen da, oraindiño, oiturazko aditz-jokoa danean: "Nik beti atea ixten dot", or -x- erabilli jatorria -tx- dalako. "Zapatak beti gordeta izten dodaz". Or -z- erabilli, jatorria -tz- dalako.

NAI/GURA

Gure maillego-itzak, astratotik sartuak, noiz eta nondik sartu diran jakiteko badagoz bide batzuk. Esaterako "ispillu" Naparroatik eta Aragoitik sartu da eta, bear ba'da seigarren gizaldi-inguruan. Itz au eta -11- dauken itzik geienak bide ori artu dabe etorteko. Gaztelereak -j- edo "izpiju" emongo ebalako.

Barruko naia agertzeko Gipuzkoan eta Gipuzkoatik ur dagozen Bizkaiko lurretan "nai" itza erabilten da: "Zuk ogia nai dozu, baiña ez daukat". Bizkai-barruan, ostera, "gura" esaten dogu: "Zuk ogia gura dozu baiña ez daukat".

Zer da edo nondik eta noz etorri da "gura" itz ori?

Ori lateratik etorri jaku eta laterako itza "gula" da. Orduan "ez dot gura" berez asieran "no tengo gula" izango zan. Eta naierea agertzeko ainbat izkuntza latinkumetan aurkitzen dogu, esaterako "rumanoz", "gura" edo "gure" aditz ori. Asieran arritu egiten gafa, "rumanoz" eta euskeraz bardin esaten entzunaz, baiña jatorri ori jakin ezker ez da arritzekoa.

Noiz etorri zan?

Seigarren gizaldi-inguruan bear ba da.

DAUANA/DABENA

Esan dogu lenago aboskeriak, fonetismoak, Indar aundia daukela Bizkaiko euskeran eta euskera au idatzikeran al dala aboskeri orreik alboratu egin bear dirala, gramatikeari zuzenago jarraitzeko, euskerea ulerterezagoa izan daiten eta guztiontzat arau ziur batzuk eukiteko.

Ainbat idazlek idatzita olako esaldiak irakurri dodaz: "Erosi dabenak ordaindu dagiala". Ori ez dago gramatikaz zuzen. Baiña bai beste au: "Erosi dabenak ordaindu dagiala". Zer jazo dan lenengo esaldian? Ba, aditza "dau" da eta relatiboa gaiñeratu ezker "dauana", baiña berba egikeran "dauana"ren orde ez esaten da "dauena" edo "dabena" eta orrelan gramatika txirotu egiten da eta ulertzeko crea murritztu.

Onelan geratu beite: Gizon batek erosi dauana (ez dabena), berak ordaindu begi". Eta askorenean: "Gizon batzuk erosi dabena. eurak ordaindu begie".

Olazar'tar Martin'ek